

Шербо Растодер, ЈАНУСОВО ЛИЦЕ ИСТОРИЈЕ,
Vijesti, Подгорица, 2000, стр. 335

Данас већ није тешко уочити да је црногорска историографија XX вијека добила у др Шербу Растодеру најаутентичнијег представника модерног ауторског израза. Може се рећи и да он представља ону генерацију црногорских историчара XX вијека која је направила најизразитији отклон од епске визуре националне прошлости и отклон од устаљених позитивистичких образаца у методолошком приступу повјесној проблематици. Тај Растодеров отклон струковном традиционализму, посебно изражен у посљедњих неколико година, темељан је и, по свој прилици, трајан. То се потврђује и његовом најновијом књигом *Јанусово лице историје*, коју чине изабрани чланци и расправе. Од двадесет и два овдје публикована рада, један је објављен 1989. године, један 1994, два 1995, један 1997, један 2000. године, десет радова 1998, а шест 1999. године. Ова двадесет и два рада концентрисана су у пет тематских блокова: Трагање за смислом; Засјенчена историја; Диктат историјских извора; Црногорске паралеле; Осврти и прикази.

Први тематски блок - *Трагање за смислом*, чине четири огледа о гносеолошким и методолошким проблемима историјске науке. У првом огледу ("Провесионални чувари историје између садашњости, прошлости и будућности") Растодер својим читаоцима недвојбено поручује да сумњају у исто-

ричаре и спознајне домете њихових опсервација, и за то износи аргументацију коју је тешко обеснажити. Наравно, његова аргументација не иде у прилог тези да историја није наука, већ, прије свега, у прилог расправи, помало и софистичкој, о мјери научности (истинитости) историје. Или, колико је тзв. историјска истина субјективна визура прошлог. Растодер, такође, не оспорава став да је историја оно што ми желимо да буде историја, па ма каква она, уистину, била. Између онога што је "уистину било" и онога што желимо да се "уистину догодило" налазе се историчари. Они, бавећи се оним што је било, ограничени много чиме, а понајвише својим духовним и интелектуалним хабитусом, постају "гласници истине", и "овлашћени" тумачи и чувари прошлог. И ту почиње проблем који Растодер актуелизује: Да ли историчари треба да буду само "занатлије" или национални жреци, који у "преломним тренуцима" облаче одоре Преторнијанске гарде и стају на "браник" нација? Ако су већ и једно и друго, колико су онда спремни рећи истину која би могла извадити и камишак из оних бедема са којих "чувају" нацију, и захваљујући којима су већи и значајнији него то уистину јесу?

О томе како се граде и учвршћују ови "бедеми", којима се "чува" нација, Растодер објашњава у чланку "Историјска наука и школска историја". Као

што се може из наслова наслутити, Растодер се занима проблемом презентације историје у школским уџбеницима. Он у овом раду саопштава тезу да је тзв. школска историја нешто што почива на спектру историјских знања, али, у суштини, ријеч је о "суми одабраног знања", које је ближе идеологији него науци. Политички системи, који су се овдје често смјењивали, увијек су жељели, преко школских програма и уџбеника историје, створити визуру која би користила њима и вриједносном систему који им, из ових или оних разлога, конвенира. Како је због неукључености у опште европске, првенствено економске, токове Балкан простор гдје живе и владају "овцекрадице" (Бизмарк), политички системи који овдје егзистирају своју доминацију првенствено темеље на манипулацији свијешћу. Управо зато, будући је идеологија "краљица" ових система, историја постаје она важна полуга обликовања пожељне свијести. О тој (зло)употреби историје Растодер говори на примјеру "школске историје", и уједно демистификује увјерење да је "школска историја" - историја.

О историчарима, историјској науци и њеној објективности, Растодер расправља и у сљедећа два чланка у овом тематском блоку ("Историчар у савременој епохи", "О историји, историјској науци, објективности у историји и злочину у историји"). Смјело и директно, он указује на изазове које историчари често избјегавају, али и на странпутице за које се радо определијеле. Историчари, тврди Растодер, често су пропагатори зла, будући да "историју занима само организовани злочин". Наравно, могућа је и "прича" о злочину, који а priori не значи пропагирање зла. Битно је само цијелу ту причу ситуирати у контекст који ће је таквом учинити. С тим у вези, Растодер износи запажање које може бити парадигмично за јужнословенску историју XX вијека, а посебно за његову посљедњу деценију: "У сваком злочину је садржана идеја

неког вишег циља који злочинце у вријеме злочина наводи на помисао да ће њихова кривица бити амнестирана и да је њихов злочин оправдан. Злочинац никада не прави злочин са свијешћу о њему као радњи недостојној људске врсте. Он никада, вјероватно, при чињењу злочина не размишља о затвору, него о медаљи". Овом Растодеровом запажњу можемо додати чињеницу да су у нашем окружју само неуспјешни злочинци доспјели у затвор. Сви успјешни злочинци, тј. они који у свом науку нијесу осујећени, добили су какав високи положај и неколико редака у националним енциклопедијама. Сјетимо се само српских завјереника из 1903. године, који су и отворили јужнословенску олимпијаду злочина у XX вијеку. Њихова задовољна лица, када су заболи сабље у гола и измаскрирана тјелеса краља и краљице, најаутентичнија су слика нашег менталитета, и вијека чији крај дочекујемо.

Након занимања за путеве и странпутице историјске науке, које чини прво поглавље књиге *Јанусово лице историје*, друго поглавље Растодерове књиге, названо *Засјенчена историја*, посвећено је неким недовољно истраженим питањима наше националне прошлости. Обиман рад "Историјско-методолошки оквир истраживања новије историје цркве (вјерских заједница) у Црној Гори (1878-1945)" представља Растодеров пионирски покушај да се означе правци и контуре истраживања и обраде једног комплексног проблема, какав је изучавање вјерских заједница у Црној Гори. У вријеме када је рад објављен (1994), ставови и полазишта која се у њему износе представљали су, у неку руку, "благу" научну јерес. Растодер је овај рад саопштио под кровом Црногорске академије наука и умјетности, што је код неких историчара који столују у конзервативној институцији каква је ЦАНУ, изазвало благу nelaгоду. Био је то, у правом смислу ријечи, излазак једног историчара из идеолошких рушевина

које су остале након обурдавања комунизма. Многи наши историчари још увијек се налазе испод кабастих идеолошких зидина урушеног система, цијенећи да је још рано за излазак.

У склопу тематског блока *Засјенчена историја* налази се и чланак "Конкордат између Црне Горе и Ватикана 1886. године (Осврт на положај Албанаца-католика)". Нема сумње да је овај чланак још један Растодеров занимљив и успјешан приступ у недовољно истражену област каква је историја вјерских заједница у Црној Гори. Историја Црне Горе и црногорске државе послје 1878. године не може се сматрати комплексно проученом без обраде овог њеног сегмента, а управо у овом раду налазимо основне проблемске контуре за изучавање наведене теме.

Треће поглавље ове књиге, под насловом *Дикшајт историјских извора*, чине три чланка, од којих су два посебно интересантна: "Декларација Јована Пламенца краљу Александру од 31. јануара 1925" и "Случај мајора Шћепана Мијушковића". Послје шест деценија од објављивања декларације Јована Пламенца краљу Александру, Растодер открива да је оригинална верзија Ђетковићевог писма "значајно прерађена", и тако "прерађена" објављена је у његовој књизи "Ујединитељи Црне Горе и Србије". Поред компаративног објављивања оригиналног и "прерађеног" писма (декларације), Растодер исцрпно указује и на околност због којих је дошло до овог фалсификата. Не мање занимање наше јавности изазвао је чланак "Случај Шћепана Мијушковића", у којем Растодер своју "причу" о овом догађају гради неуобичајеним историографским поступком, умећући у свој ауторски текст најзанимљивије дјелове релевантних историјских извора *ad literam*.

Претпоследње поглавље ове књиге, *Црногорске паралеле*, открива нам Растодерову способност да тзв. "озбиљним" историјским проблемима приступа на неуобичајен и занимљив на-

чин, тачније: способност да се историјски процеси и тековине посматрају из угла који се може назвати антитрадиционалним, у најбољем значењу те ријечи. У неколико есеја који чине ово поглавље, аутор, умјесто уобичајене приче о прошлом, промишља и аналитички уопштава прошлост, трагајући за историчним симболима који су то вријеме и процесе доминантно обиљежили. Поред комплексног знања о прошлом, и сувереног владања занатом, за овакво "поигравање" са историјом неопходан је и дар за есејистички израз. Растодер тај дар, недовољено, има. Читаве историјске периоде, препознатљиве процесе и обиљежја, он означава сликовитим и знаковитим синтагмама, а тзв. "јунске историје" бира и проглашава сходно критеријумима који нијесу у нас уобичајени. У првом есеју у овом поглављу ("Црна Гора у XX вијеку - четири генерације црногорских раскола"), Растодер, рецимо, саопштава оригиналну периодизацију политичке историје Црне Горе у XX вијеку, док за учеснике политичких раскола има четири генерацијске етикете: Николина дјеца, Пашићеви омладинци, Дјеца комунизма, Слободанови ђаци. Једноставније, краће, прецизније, сликовитије - тешко да се може рећи! Једнаку специфичност, лакоћу и рафинираност ауторског изрза Растодер исказује и у есеју "Три Југославије", који је на интересантан начин прожет симболиком бројева. И онда слиједи есеј о "кромпиру и економској основи црногорске државности", који у самом наслову садржи негацију националне историје као дивинизиране, патетичне и "помало" уљепшане приче. Овим есејом Растодер указује на профаност и прагматичност мотива на којима се зида национална митологија. Након тога, он у есеју "Црногорци и споменици - улични обрачун са историјом" пише о кратком вијеку наших историјских узора, и о суштинском примитивизму наше нације када је о односу према прошлом ри-

јеч. Свака нова генерација идеолошких зависника имала је своје "јунаке", али је љубав према њима веома често доказивала и исказивала антицивизацијским односом према "јунацима" својих претходника.

Последње поглавље *Јанусово лице историје* чине прикази и осврти. Објављено је овдје пет Растодерових приказа о књигама различитог историографског профила - од Фукујаме до Сјеклоће, и његов говор на промоцији књиге "Скривана страна историје".

Све у свему, књигом *Јанусово лице историје* др Шербо Растодер је нашој јавности, а посебно оној тзв. стручној, понудио вриједан, занимљив и оригиналан ауторски пресјек свог научног

рада. Наравно, то је само један тематски сегмент његовог бављења историјском науком. За очекивати је да ће се убрзо појавити још двије књиге његових одабраних чланака, најприје књига о методолошким питањима науке којом се бави, и књиге одабраних радова из историје црногорских муслимана. Тек са те двије књиге може се добити цјеловита представа о његовом научном ангажовању и тематском спектру његових интересовања. Но, сама за себе, књига *Јанусово лице историје* свједочи о успјешности и оригиналности Растодеровог бављења историјском науком. Такође, њоме се потврђује оно што је Растодер већ доказао својим претходним књигама.

Мр Живко М. АНДРИЈАШЕВИЋ